

LAPS/52/2024, 11.6.2024

Lapsiasiavaltuutetun lausunto valtioneuvoston kanslialle luonnoksesta valtioneuvoston toimenpideohjelmaksi rasismin torjumisesta ja yhdenvertaisuuden edistämisestä

Viite: VN/27386/2023-VNK-31

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu arvioi toimenpideohjelmaluonnosta yleissopimuksen näkökulmasta.

Toimenpideohjelman keskeinen sisältö

Valtioneuvoston kanslian toimenpideohjelma yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa perustuu tiedonannolle¹, jonka pääministeri Petteri Orpon hallitus antoi eduskunnalle 31.8.2023. Toimenpideohjelman tavoitteena on antaa uutta vauhtia valtioneuvoston rasismin vastaiselle työlle, jotta yhdenvertaiset mahdollisuudet voisivat aidosti toteutua jokaisen tässä maassa asuvan elämässä.

Toimenpideohjelma käsittelee tiedonannon tapaan yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä. Toimenpideohjelman kärkenä ovat aktiiviset ja konkreettiset toimet rasismin torjumiseksi. Muita syrjintäperusteita kuten ikää, vammaisuutta ja seksuaalista suuntautumista sekä sukupuolten tasa-arvoa käsitellään läpileikkaavasti toimenpiteissä, jotka perustuvat tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakien edistämisvelvollisuuksien toimeenpanoon.

Yhteenveto lapsiasiavaltuutetun kannanotoista

- Lapset eivät näy toimenpideohjelmaluonnoksessa yhtä vahvasti kuin heidän oikeutensa suojeluun edellyttäisi.
- Kaikenikäisten lasten oikeudet tulee olla toimintaohjelmassa läpileikkaavana linjauksena.

- Lapset ja nuoret kohtaavat Suomessa tänä päivänä hälyttävän paljon rasismia, syrjintää ja häirintää. YK:n lapsen oikeuksien komitean Suomelle kesäkuussa 2023 antamista suosituksista usealla onkin liittymä yhdenvertaisuuteen.
- Lapsen oikeus osallisuuteen tulisi turvata toimintaohjelmassa vahvemmin ja läpileikkaavammin.
- Suomessa ei ole juurikaan tutkimustietoa rasismista ja syrjinnästä lasten ja nuorten parissa. On hyvin valitettavaa, ettei mikään toimenpideohjelmien toimista koske tässä asiassa nimenomaisesti lapsia ja nuoria. Lapsiasiavaltuutettu kehottaa vielä harkitsemaan asiaa koskevan toimenpiteen sisällyttämistä ohjelmaan.
- Ihmisoikeuskasvatus on merkittävä keino opettaa ja oppia ihmisarvoa kunnioittavaa elämäntapaa. Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että ihmisoikeuskasvatuksen rooli yhdenvertaisuustyössä huomioidaan toimenpideohjelman jatkotyössä.
- Jotta vaikuttavia tuloksia voidaan saada aikaan, tulee kaikkien päättävässä asemassa olevien tahojen viestien ja tekojen pyrkiä johdonmukaisesti rasismin vähentämiseen ja yhdenvertaisuuden lisäämiseen.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lapset ovat aikuisiin verrattuna monella tapaa haavoittuvammassa asemassa, minkä takia heidän oikeuksiensa toteutumiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Syrjinnän ja rasismin kokemuksilla on pahimmillaan erittäin voimakkaita ja pitkäaikaisia haitallisia vaikutuksia lapsen terveydelle ja kehitykselle. Syrjintä voi saada aikaan sulkeutuneisuutta ja vahvistaa yksinäisyyden kokemuksia, aiheuttaa ahdistusta, masennusta, vihaa ja katkeruutta sekä muuttaa lapsen käsitystä itsestä, muista ihmisistä ja ympäröivästä maailmasta². Syrjintä voi johtaa myös syrjäytymiseen eli sosiaaliseen huono-osaisuuteen. Nuorisobarometrin vastaajista 74 prosenttia piti syrjintää yhtenä syrjäytymisen syynä.³

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (SopS 59–60/1991) yksi läpileikkaavista periaatteista onkin syrjimättömyys (2 art.). Tämä tarkoittaa muun ohella, että valtioiden tulee aktiivisesti pyrkiä tunnistamaan yksittäiset lapset ja lapsiryhmät, joiden oikeuksien tunnustaminen ja toteuttaminen saattavat vaatia erityisiä toimenpiteitä.⁴

YK:n lapsen oikeuksien komitean Suomelle kesäkuussa 2023 antamista suosituksista usealla on liittymä yhdenvertaisuuteen. Komitea totesi loppupäätelmissään olevansa syvästi huolestunut lapsiin ja nuoriin sukupuolen, iän, kielen, ja kansallisen tai etnisen alkuperän, maahanmuuttajataustan perusteella, vammaisiin lapsiin, sekä lesbo-, homo-, bi-, trans- ja intersukupuolisiin lapsiin kohdistuvasta jatkuvasta syrjinnästä ja kiusaamisesta. Komitea suositteli syrjinnänvastaisen työn vahvistamista ja pyrkimystä tehostaa entisestään kohdennettujen yhdenvertaisuuteen tähtäävien toimenpiteiden vaikutusta. Lisäksi komitea suositteli toteutettavaksi tietoisuutta lisääviä kampanjoita, joilla edistetään yhdenvertaisuutta erityisesti etnisyyden, maassaolostatuksen, vammaisuuden, uskonnon, seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin osalta.⁵ Komitea totesi myös, että epäsuotuisassa asemassa (mm. vähemmistöön kuuluvat tai maahanmuuttajataustaiset) olevat lapset tulee huomioida resurssien allokoinnissa.⁶

Lapset huomioitava toimintaohjelmassa vahvemmin

Toimenpideohjelmaan sisältyy sinänsä useita hyviä ja kannatettavia toimenpiteitä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. **Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan lapset eivät kuitenkaan näy toimenpideohjelmaluonnoksessa yhtä vahvasti kuin heidän oikeutensa suojeluun erityisen haavoittuvana ryhmänä edellyttäisi.**

Toimenpideohjelman läpileikkaavaksi linjaukseksi on nostettu lisäpanostukset nuorten yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen, mikä on myönteistä. **Lasten kokemusten, tutkimustiedon ja YK:n lapsen oikeuksien komitean suositusten perusteella olisi kuitenkin välttämätöntä, että läpileikkaavuus kattaisi kaikenikäiset lapset.** Jo hyvin pienet lapset kokevat syrjintää, ja rasismia esiintyy esimerkiksi varhaiskasvatuksessa.

Läpileikkaavuuden laajentaminen kaikenikäisiin lapsiin olisi myös loogista, sillä jo nyt osa nuorten yhdenvertaisuuden parantamiseksi tähtäävistä toimista (erityisesti luku 5.1.) koskee myös pienempiä lapsia. Lisäksi nuortenkin erityispainotus näkyy selkeästi lähinnä luvussa viisi, nuorisoikäisten jäädessä muissa kohdin toimintaohjelmaa huomattavasti vähemmälle huomiolle. **Lapsiasiavaltuutettu kysyykin, tullaanko lapsiin ja nuoriin kiinnittämään toimenpiteiden toteutuksessa riittävästi huomiota.**

Lisäksi lapsiasiavaltuutettu kiinnittää huomiota toimenpiteiden riittävään resursointiin. Toimintaohjelmasta ei ilmene, miten yksittäiset toimet rahoitetaan ja miten toimintaohjelmalle varattu 6 miljoonaa euroa kohdennetaan. Tämä tekee toimien vaikuttavuuden arvioinnin vaikeaksi. Esimerkiksi uusi avaus koko koulutusjärjestelmän

kattavasta tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kehittämisohjelmasta (luku 5.1) on ehdottomasti kannatettava, mutta sen tarkempi kommentointi on tässä vaiheessa vaikeaa ilman tarkempaa tietoa kehittämisohjelman toteuttamistavoista, ml. työhön kohdennettavat resurssit.

Lapset ja nuoret kohtaavat Suomessa hälyttävän paljon rasismia, syrjintää ja häirintää

Nuorisobarometrissa on säännöllisesti kysytty 15–29 -vuotiaiden vastaajien kokemasta syrjinnästä. Vuonna 2021 vastaajista yli puolet ilmoitti tulleen vähintään joskus syrjityksi (55 %). Naisten ja miesten välillä ei havaittu eroa syrjintää kokeneiden määrässä, kun taas henkilöistä, jotka ilmoittivat sukupuolekseen muun, syrjinnästä oli raportoinut kolme neljästä. Ilmoitetun äidinkielen ja syrjinnän välillä oli tilastollinen yhteys: muunkielisistä 17 prosenttia oli ilmoittanut joutuneensa usein syrjityksi, mikä oli yli kaksinkertainen määrä muihin verrattuna.⁷

Lapsiasiavaltuutetun vuoden 2021 painopisteenä oli yhdenvertaisuus, ja vuoden aikana tavattiin useita lapsiryhmiä, joiden kanssa keskusteltiin yhdenvertaisuusasioista sekä syrjintäkokemuksista.⁸ Lisäksi lapsiasiavaltuutettu on toimittanut Vammaisuus ja lapsen oikeudet -teoksen⁹ sekä toteuttanut kansallisen lapsistrategian tuella saamelais- ja romanilapsia koskevat selvitykset. **Raportteja työstettäessä tuli valitettavasti näkyväksi se, miten paljon lapset ja nuoret kohtaavat rasismia syrjintää ja häirintää tänä päivänä.**

Myös valtuutetun Nuoret neuvonantajat -tapaamisissa¹⁰ nousee säännöllisesti esiin lasten syrjintäkokemuksia. Vamman kanssa elävät lapset ja nuoret kertovat kokevansa kiusaamista ja syrjintää sekä muiden nuorten että aikuisten taholta. Maahanmuuttajataustaiset tytöt kertoivat tuntevansa yksinäisyyttä, koska kokevat tulevansa syrjityksi ulkonäön perusteella. Lisäksi he kertoivat kuulevansa joskus rasistisia kommentteja kadulla. Ammatillisessa koulutuksessa opiskelevat nuoret kertoivat kiusaamisesta, ja nuorten mukaan koulun henkilökunnan kyky tunnistaa turvattomuutta on heikko ja kyky käsitellä asioita usein vaillinainen. Nuoret toivoivatkin, että oppilaitosten yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmia valmisteltaisiin ja toimeenpantaisiin yhdessä. Sateenkaarevat lapset ja nuoret kertoivat, että aikuisten moninaisuusosaaminen on puutteellista ja että useat koulumaailman käytännöt ovat edelleen heteronormatiivisia ja turhaan sukupuolittuneita. He olivat kokeneet syrjintää myös harrastuksissa ja

terveydenhuollossa. Lisäksi kiusaamisesta raportoivat säännöllisesti kaikenlaiset ja -ikäiset lapset ja nuoret.

Monet tutkimukset osoittavat, että vamman kanssa elävät ja pitkäaikaissairaat, rodullistetut, kieli- ja kulttuurivähemmistöihin sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ja lastensuojelun asiakkaina olevat lapset ovat keskimääräistä alttiimpia syrjinnälle. Verkossa tapahtuva häirintä kohdistuu erityisesti vähemmistöihin kuuluviin lapsiin ja tyttöihin.¹¹

Lasten ja nuorten osallisuus huomioidaan toimintaohjelmassa vain ohuesti

Lapsilla ja nuorilla on paljon tietoa ja viisautta, joka pysyy liian usein aikuisten ulottumattomissa. Näin tapahtuu, vaikka jokaiselle lapsella on perus- ja ihmisoikeus saada näkemyksensä kuulluksi ja huomioiduksi (PL 6.3 § ja LOS 12 art).

Toimenpideohjelmassa todetaan, että ”tulevaisuuden yhteiskunnallisen koheesion ja demokratian kannalta erityisen tärkeää on kiinnittää huomiota lasten, nuorten ja perheiden yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen” (luku 3.1.). Valitettavasti lasten ja nuorten osallisuus ja toimijuus näkyvät toimintaohjelmassa vain hyvin ohuesti. On hienoa, että lapsia ja nuoria kuullaan ja heidän näkemyksensä tuodaan päättäjien tietoon ainakin oikeusministeriössä vuosina 2024–2027 etnisten suhteiden neuvottelukuntien kautta (luku 4.1). **Lapsen oikeus osallisuuteen tulee kuitenkin turvata vahvemmin ja läpileikkaavammin.**

Lisäksi lapsiasiavaltuutettu kiinnittää huomiota siihen, ettei toimintaohjelmassa mainita lainkaan **ihmisoikeuskasvatuksen** keskeistä merkitystä rasismien ja syrjinnän vastaisessa työssä. Ihmisoikeuskasvatus on merkittävä keino opettaa ja oppia ihmisarvoa kunnioittavaa elämäntapaa. Myös YK:n lapsen oikeuksien komitea kiinnitti huomiota Suomen ihmisoikeuskasvatuksen tilaan ja suositteli Suomea muun muassa tehostamaan ihmisoikeuksien ja lapsen oikeuksien sekä yleissopimuksen periaatteiden opettamista kaikissa koulutusmuodoissa sekä koulutettaessa ja tuettaessa opettajia ja muuta opetusalan ammattihenkilöstöä sekä kehittämään ihmisoikeuskasvatuksen opetusmateriaaleja.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että ihmisoikeuskasvatuksen rooli yhdenvertaisuustyössä huomioidaan toimenpideohjelman jatkotyössä.

Lasten ja nuorten kohtaamaa rasismia ja syrjintää koskevaa tietopohjaa on vahvistettava

Lapsiasiavaltuutettu pitää myönteisenä, että toimintaohjelmassa nostetaan esiin kattavan tietopohjan keskeinen merkitys yhdenvertaisuustyössä (luku 4.3.). **Suomessa ei ole juurikaan tutkimustietoa rasismista ja syrjinnästä lasten ja nuorten parissa.**

Esimerkiksi kouluterveyskyselyssä kysytään syrjivästä kiusaamisesta, mutta ei suoraan rasismista. Tarve olisi erityisesti pitkäaikaiselle indikaattoritiedolle, jolla saataisiin näkyväksi, miten paljon lasten ja nuorten keskuudessa esiintyy rasismia ja syrjintää ja miten ne ilmenevät. Myös YK:n lapsen oikeuksien komitea on korostanut tarvetta kerätä eriteltyjä tietoja, jotta syrjintä tai potentiaalinen syrjintä voidaan tunnistaa.¹²

On hyvin valitettavaa, ettei mikään toimenpideohjelmien toimista koske tässä asiassa nimenomaisesti lapsia ja nuoria. Lapsiasiavaltuutettu kehottaa vielä harkitsemaan asiaa koskevan toimenpiteen sisällyttämistä ohjelmaan.

Toimenpideohjelman luku yhdeksän (9) koskee ohjelman seuranta ja arviointia. Sidosryhmien kuulemisen lisäksi toimenpiteiden vaikuttavuutta tulisi seurata tutkimuksen avulla. Vain tutkimustiedolla saadaan objektiivista tietoa siitä, mihin suuntaan yhdenvertaisuus Suomessa todellisuudessa kehittyy.

Lopuksi

Yhteiskunnallisella ilmapiirillä ja keskustelukulttuurilla on suuri merkitys sen kannalta, millaisia asenteita lapset ja nuoret oppivat. Aikuiset toimivat lapsille esimerkkeinä, joilta lapset ottavat mallia ja vaikutteita omaan käyttäytymiseensä. Lapset tarvitsevat aikuisilta vastuullista esimerkkiä toisia kunnioittavista puhe- ja toimintatavoista sekä aktiivista puuttumista tilanteissa, joissa lapset kohtaavat rasismia ja syrjintää.

Toimenpideohjelman mukaan pääministeri ja valtioneuvoston kanslia johtavat yhteiskunnallista keskustelua rasismien vastaisen ja laajemmin yhdenvertaisuuden edistämistyön suunnasta. Uudet avaukset pyöreän pöydän keskusteluista, dialogisarjoista ja rasismien vastaisesta kampanjasta (luku 4.1) ovat tervetulleita ja kannatettavia toimenpiteitä. On myös myönteistä, että rasismien vastaiseen kampanjaan halutaan haastaa mukaan laajasti eri tahoja. On kuitenkin muistettava, että viestintäkampanja ei yksin riitä. Etenkin, jos kampanja se on ristiriidassa muiden julkilausumien tai tekojen kanssa, menettää se merkityksensä vaikuttavana toimenpiteenä. Jotta vaikuttavia tuloksia voidaan

saada aikaan, tulee kaikkien päättävässä asemassa olevien tahojen viestien ja tekojen pyrkiä johdonmukaisesti rasismien vähentämiseen ja yhdenvertaisuuden lisäämiseen.

Jyväskylässä 11.6.2024

Elina Pekkarinen
lapsiasiavaltuutettu

Reetta Peltonen
juristi

-
- ¹ https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165110/VN_tiedonanto_31082023.pdf
- ² Kankkunen P., Harinen P., Nivala E ja Tapio, M.: Kuka ei kuulu joukkoon? Lasten ja nuorten kokema syrjintä Suomessa. Saatavilla verkossa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/80503>
- ³ Myllyniemi, S. (toim.): Ihmisarvoinen nuoruus. Nuorisobarometri 2014, s. 49. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2015/03/Nuorisobarometri_2014_web.pdf
- ⁴ ”Syrjintään puuttuminen voi edellyttää muutoksia lainsäädäntöön, hallintoon ja voimavarojen jakamiseen sekä koulutuksellisia toimenpiteitä asenteiden muuttamiseksi.” YK:n lapsen oikeuksien komitean [yleiskommentti nro 5](#) (2003) lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleisistä täytäntöönpanotoimenpiteistä (CRC/GC/2003/5), kohta 12.
- ⁵ YK:n lapsen oikeuksien komitean loppupäätelmät Suomen yhdistetyistä viidennessä ja kuudennessa raportista. CRC/C/FIN/CO/5-6, kohta 16. https://um.fi/documents/35732/0/CRC_C_FIN_CO_5-6_fi+%281%29.pdf/f8e9c156-5172-0834-d6c7-201066cbc9f2?t=1691047057189
- ⁶ CRC/C/FIN/CO/5-6, kohta 9.
- ⁷ Kiilakoski, T. (toim.): Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021, s. 80. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2022/03/nuorisobarometri-2021-web.pdf>
- ⁸ Yhdenvertaisuus pandemian ajassa. Lapsiasiavaltuutetun vuosikertomus 2021. Saatavilla verkossa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164130>
- ⁹ Vammaisuus ja lapsen oikeudet: Lapsen elämää vamman kanssa. Saatavilla verkossa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163568>
- ¹⁰ <https://lapsiasia.fi/lasten-kuulemiset>
- ¹¹ Nieminen, Kati ym.: Aidosti yhdenvertaiset - Yhdenvertaisuuslain arviointi, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:50.
- Jokela, Satu ym.: Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi: Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, Työpaperi 38/2020. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-580-3>
- ¹² CRC/GC/2003/5, kohta 12.